

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 378(477):006.011

Баша І.М.,

старший викладач кафедри маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТАНДАРТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Basha I.,

Senior Lecturer, Department of Marketing
Kyiv National Economic University named
named after Vadym Getman

STANDARDS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто підходи до проблеми стандартизації освіти в Україні і за рубежом. Використано результати аналізу цих підходів, наведені в працях Х. Фрайя, С. Кетеріджа, С. Маршала. Проаналізовано структуру та зміст стандартів України у сфері забезпечення й управління якістю освіти. Встановлено необхідність вдосконалення стандартів освіти, розроблення і впровадження механізмів порівняння вітчизняних і зарубіжних освітніх стандартів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Європейський простір вищої освіти, модернізація стандартизація, компетенції, якість освіти, кваліфікації, ринок праці.

ANNOTATION. The article examines approaches to standardization of education in Ukraine and abroad. On the results of the analysis of these approaches are presented in the works of H. Fry, S. Keteridzha, S. Marshall. The structure and content of the standards of Ukraine in the field of quality management and education. Established the need to improve education standards development and implementation of mechanisms for comparison of domestic and foreign educational standards.

KEYWORDS: European higher education, modernization, standardization, competence, quality of education, training and labor market.

Актуальність і постановка завдання

Як відомо, від якості вищої освіти в країні залежить її майбутнє, оскільки система вищої освіти формує найважливіше багатство держави — людський потенціал. Стратегічним пріоритетом кожної країни є підвищення якості вищої освіти та її вплив на розвиток сучасної економіки.

Для країн з перехідною економікою, до яких належить Україна, проблема якості підготовки кадрів особливо загострюється.

Сучасні умови діяльності України висувають ряд вимог, які пред'являються до освіти: якість, універсальність підготовки випускника та його адаптованість до вітчизняного та міжнародного ринків праці, особистісна орієнтованість навчального процесу, його інформатизація, визначальна важливість освіти у забезпеченні сталого людського розвитку.

Рівень якості освіти має бути основним показником, що враховується при ліцензуванні та державній акредитації закладів освіти, нострифікації документів про освіту інших країн, атестації науково-педагогічних кадрів, проведенні сертифікації фахівців, встановленні рейтингу вищих навчальних закладів.

Це вимагає відповідної модернізації вищої освіти. Модернізація структури вищої освіти України, з урахуванням вимог європейської системи стандартів і сертифікації, вимагає змін у системі законодавчої та нормативно-правової регуляції вищої освіти, які сприятимуть розвитку національних і культурних цінностей, демократії та гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства. Формування національної системи кваліфікацій вищої освіти, яка буде гармонізувати з системою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, сприятиме подальшій її сертифікації в європейських і світових структурах. Це, в свою чергу, забезпечить взаємне визнання на європейському та міжнародному рівні документів про освіту та навчання, конкурентоспроможність випускників на національному та міжнародному ринках праці і надання освіти високої якості. Вирішення цих завдань також сприятиме задоволенню особистісних потреб студентів у здобутті вищої освіти та розширенню їх компетентності, створенню і розвитку належних умов для здійснення інноваційних наукових досліджень і підвищенню мобільності студентів, наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів.

Європейський простір вищої освіти [1] (ЄПВО) — єдиний європейський освітній простір усіх країн, що беруть участь у Болонському процесі, в галузі вищої освіти. Було засновано в березні 2010 року під час конференції Будапешт — Відень міністрів освіти Європи. В якості основної мети Болонського процесу з моменту його створення в 1999 році ЄПВО, є зближення, гармонізація і послідовність систем вищої освіти в Європі.

План дій покликаний вирішити питання: забезпечення якості відповідно до стандартів і норм Європейського простору вищої

освіти; упорядкування мережі вузів; удосконалення навчального процесу вузу; інтеграції науки та вищої освіти; створення гнучких програм для забезпечення навчання протягом усього життя; сприяння працевлаштуванню випускників з кваліфікацією бакалавра; впровадження третього докторського циклу підготовки фахівців (PhD); визнання національних кваліфікацій у ЄПВО; підвищення мобільності викладачів і студентів у національному та Європейському освітньому просторі; створення єдиного з ЄПВО інформаційного простору; розширення зв'язків між вузами та громадськістю. Даний План дій ґрунтується на партнерстві, взаємній довірі і розумінні, які є базою ефективного розвитку вищої школи в Європі та світі. Розв'язання проблеми вдосконалення і підвищення якості професійної підготовки фахівців пов'язана з наявністю вимог до випускників навчальних закладів — спеціалістів певного профілю та їхніх кваліфікаційних характеристик.

Загалом такі вимоги сформульовані у керівних і нормативних документах, основним з яких є Державний освітній стандарт. Ці законодавчі документи в галузі вищої освіти і навчальні програми ВНЗ слугували матеріалом для аналізу проблеми стандартизації в Україні. У різні періоди розвитку вищої освіти існувало кілька підходів до визначення понять «стандарт освіти», «якість освіти», зумовлених змінами у знаннях, технологіях, досвіді вищої освіти. Ці поняття досліджували багато вчених, зокрема Хезер Фрай, Стів Кетерідж, Стефан Маршал [7, с. 188]. Назагал ці терміни вживаються як взаємозамінювані.

Система вищої освіти потребує визначеності у таких важливих питаннях, що визначається практикою: яка мета стандартизації, що є суб'єктом стандартизації, який орган уповноважений розробляти і затверджувати стандарти, яким чином контролювати якість стандартів, як її застосовувати та здійснювати моніторинг застосування.

Стандартизація у сфері освіти — це діяльність, спрямована на встановлення і застосування правил з метою ефективної системи навчання і виховання, управління освітою і педагогічною наукою [1]. Теоретичні витoki стандартизація освіти черпає з ідей теорій освіти щодо визначення вимог до програм навчання і змісту навчальних дисциплін.

Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також освітньої діяльності ВНЗ всіх типів і рівнів акредитації [2].

Аналіз опублікованих надбань щодо визначеної проблеми.

Питанням стандартизації у сфері освіти займалися вчені І. П. Анненкова, В.П. Андрущенко, В.І. Байденко, В.П. Беспалько, І. Ф. Бех, О.М. Ельбрехт, І.А. Зязюн, В.С. Лутай, М.В. Кісіль, Н. Г. Ничкало, В.Л. Петренко, С.О. Терепищій, Н.А. Фоменко. Зокрема, в публікаціях розглядалися домінуючі сьогодні підходи до встановлення та розуміння стандартів у галузі вищої освіти [2], визначені різні підходи до проблеми стандартизації освіти в Україні та закордоном [3], а також основні вимоги їх вирішення:

— збереження і примноження національних освітніх традицій;

— підпорядкування суспільним, економічним, політичним законам сьогодення у контексті розвитку світових освітніх систем;

— здатність або спроба забезпечувати рух на випередження,

— прогнозування й моделювання, розвитку інноваційності [4, 5].

З іншого боку, не можна оминати значну за своїм обсягом групу досліджень стандартизації науковцями у галузі економічних і технічних наук Л. Антошкіна, Д. Бондаренко, Н. Верхоглядова, Г. Лопушняка, О. Голубенко, Н. Жигоцька, П. Коваль, О. Кратт, А. Лігоцький, А. Лялюк, Л. Плахотнікова, І. Потап, В. Супрун, які кількісно превалюють у дослідженнях стандартизації та стандартів вищої освіти. Ці роботи аналізуються, зокрема, для пізнання очікувань роботодавців.

Невирішені частини загальної проблеми.

Технологія формування переліку програм вищої освіти має бути орієнтована на реальний стан суспільного розподілу праці в Україні, який відіграє структуроутворюючу роль у побудові основних елементів соціальної системи, обумовлює існування соціально-професійних структур суспільства, професій і спеціальностей. Стандартизація вищої освіти інтегрує мету, завдання, цінності, принципи, форми, зміст і методи освітньої діяльності. У зв'язку з цим видається природною потреба застосовувати для аналізу феномену стандартизації системний міждисциплінарний підхід, не обмежуючись окремими галузевими дослідженнями.

Аналіз широкого переліку інформаційних джерел щодо проблеми стандартизації вищої освіти вказує на потребу системного філософсько-освітнього дослідження даного феномену. Наявні дослідження, що представляють різні наукові і методологічні напрями, тривала тактика розробки і застосування стандартів вищої освіти дають достатньо теоретичного та емпіричного матеріалу для здійснення філософсько-освітнього аналізу.

Очевидно, що опираючись на різні за повнотою та спрямуванням відомості щодо стандартизації вищої освіти, є доцільним здійснити спробу такого аналізу для забезпечення кращого розуміння особливості її природи.

Основою розробки стандартів вищої освіти нового покоління є компетентнісний підхід, а результати формування системи компетенцій є одним із ключових моментів оцінки якості знань.

У формуванні компетенції вирішальну роль відіграє не тільки зміст освіти, але й освітнє середовище вищих навчальних закладів, організація освітнього процесу, освітні технології, включаючи самостійну роботу студентів тощо.

Відповідність якості підготовки випускника вимогам галузевого стандарту вищої освіти має визначатись його компетенціями

Компетентнісний підхід до формування цілей програм вищої освіти дозволяє серед величезного масиву інформації визначити ту її частину, що необхідна й достатня для підготовки сучасного фахівця певної кваліфікації. Технологія формування переліку програм вищої освіти має бути орієнтована на реальний стан суспільного розподілу праці в Україні. Зміст програм вищої освіти має відповідати цілям, що підпорядковані вимогам системи праці (професії, професійний стандарт, кваліфікаційна характеристика).

Мета дослідження. У межах цієї статті ми маємо за мету розглянути підходи до проблеми стандартизації освіти в Україні і за рубежом. Проаналізувати структуру та зміст стандартів України у сфері забезпечення й управління якістю освіти. Встановити необхідність вдосконалення стандартів освіти, як чинника якості та змісту підготовки фахівців.

Виклад основних результатів дослідження. Україна активно підтримує політику інтеграції в міжнародні та європейські структури, тому в 1993 р. стала членом Міжнародної організації ISO.

З метою удосконалення національної системи стандартизації, наказом Держспоживстандарту України у 2008 році створено Технічний комітет стандартизації. Якісна освіта розглядається світовим співтовариством як інструмент соціальної та культурної злагоди й економічного зростання.

Потреби інтеграції України до світового освітнього простору зумовлюють необхідність розв'язання низки проблем щодо модернізації професійної підготовки кадрів і нормативно-технічного регулювання у сфері освіти.

Саме тому вивчення зарубіжного досвіду стандартизації може бути корисним для українських освітян.

Європейська асоціація забезпечення якості у вищій освіті (European Association for Quality Assurance in Higher Education) розробила Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі. Дотримання цього стандарту є однією з умов прикріплення до Болонського процесу та вказує рекомендації вищим навчальним закладам щодо підвищення якості освітніх послуг.

В Україні Державні стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше, як один раз на 10 років. Відповідність освітніх послуг державним стандартам визначається засновником закладу освіти, Міністерством освіти і науки України, міністерствами і відомствами, яким підпорядковані навчальні заклади, місцевими органами управління освітою шляхом ліцензування, інспектування, атестації дошкільних, середніх, позашкільних і професійно-технічних навчальних закладів, акредитації вищих навчальних закладів. Структура системи стандартів вищої освіти відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» — це ієрархічна сукупність взаємопов'язаних стандартів. Вони належать до галузі стандартизації вищої освіти і встановлюють взаємоузгоджені вимоги до змісту, обсягу і рівня якості вищої освіти, що визначаються загальною метою освітньої та професійної підготовки.

Стандарти вищої освіти є основою нормативної бази функціонування системи вищої освіти і спрямовані на досягнення оптимального ступеня упорядкування діяльності у сфері вищої освіти.

Вони визначають:

- зміст вищої освіти як зумовлену цілями та потребами суспільства систему знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва;

- зміст навчання, тобто структуру, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації;

- засоби діагностики якості вищої освіти — стандартизовані методики для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей;

- нормативні терміни навчання — терміни навчання за денною (очною) формою, необхідні для засвоєння особами нормативної та вибіркової частин змісту навчання.

Систему стандартів вищої освіти складають:

- державний стандарт вищої освіти;
- галузеві стандарти вищої освіти;
- стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів.

Державний стандарт вищої освіти (ДСВО) містить складові:

- перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, які визначаються через професійні назви робіт, що мають виконувати фахівці певного освітньо-кваліфікаційного рівня на первинних посадах;

- перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, тобто це містить перелік назв напрямів, що відображають споріднений зміст вищої освіти та професійної підготовки, і перелік назв спеціальностей, що відображають неповторювані узагальнені об'єкти діяльності або виробничі функції та предмети діяльності;

- вимоги до освітніх рівнів вищої освіти — це вимоги до рівня сформованості у особи соціальних і громадянських якостей з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності, а також вимоги до формування у неї патріотизму до України та до знання української мови;

- вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти містять вимоги до професійної підготовки фахівців з урахуванням суспільного поділу праці.

Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО) базуються на ДСВО і являють собою систему нормативних і навчально-методичних документів за певними напрямами підготовки та спеціальностями, що наведені у:

- Переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста (Постанова КМУ від 20.06.2007 р. № 839);

- Переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Постанова КМУ від 13.12.2006 р. № 1719);

- Переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра (Постанова КМУ від 27.08.2010 р. № 787).

- ГСВО містить складові:

- освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів (ОКХ): відображають цілі вищої освіти

та професійної підготовки, визначають місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації;

— освітньо-професійні програми підготовки (ОПП): визначають нормативний термін і нормативну частину змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, встановлюють вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця;

— засоби діагностики якості вищої освіти (ЗД): визначають стандартизовані методики, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей.

Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів містять складові:

- перелік спеціалізацій за спеціальностями;
- варіативні частини ОКХ;
- варіативні частини ОПП;
- варіативні частини ЗД;
- навчальні плани (НП);
- програми навчальних дисциплін (ПНД).

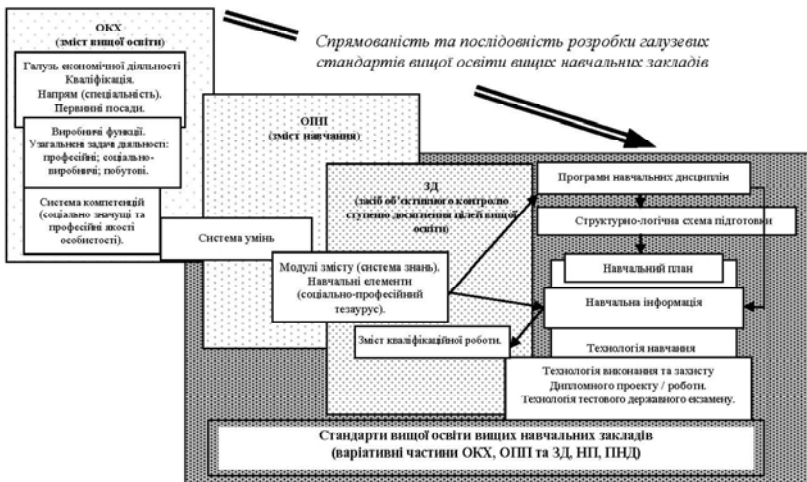

Рис. 1. Спрямованість і послідовність розробки стандартів вищої освіти вищих навчальних закладів

3 1 січня 2008 року на території України набрав чинності Національний стандарт України ДСТУ- П ІВА 2:2007 «Постанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти (IWA 2:2003, IDT). Цей стандарт — тотожний переклад міжнародної робочої угоди (International Work-shop Agreement) IWA 2:2003 Quality Management Systems — Guidelines for the application of ISO 9001: 2000 in education (Системи управління якістю). Постанови щодо застосування ISO 9001: 2000 у сфері освіти).

Стандартизація забезпечує розумне різноманіття, що в свою чергу формує цілісність системи вищої освіти шляхом заперечення необґрунтовано ліберального ставлення до компонентів вищої освіти, які відтепер детермінуються стандартами вищої освіти.

Завдяки запровадженню стандартів вищої освіти навчальний план, навчальна програма, підручники та посібники із певної дисципліни отримують загальний стержень, точку відліку та критерій оцінки їх якості.

Висновки та напрями подальших досліджень.

Держава, що задовольняє освітні потреби особи та потреби суспільства у кваліфікованих фахівцях, повинна контролювати результати освітньої діяльності всіх її учасників на всіх її етапах. Йдеться про назрілі потреби формування моніторингової системи відстеження якості «готового продукту освіти», тобто реальних знань, навичок і вмінь випускника вищого навчального закладу та відповідності сформованих у нього індивідуальних соціально і професійно важливих якостей з погляду доцільності використання його праці в конкретних умовах. Іншими словами, надаючи однакові можливості всім членам суспільства здобувати освіту, суспільство повинно мати гарантію сумлінного використання цих можливостей.

Реалізація цих гарантій базується на використанні системи стандартів вищої освіти як нормативної бази функціонування вищої освіти, що встановлює загальні принципи педагогічної діяльності, яка має на меті досягнення оптимального ступеня упорядкування діяльності у сфері вищої освіти.

Сьогодні багато українських і зарубіжних навчальних закладів зацікавлені в співпраці, застосуванні спільних програм, але входження в світовий освітній простір визначає необхідність розроблення і впровадження в освітню практику механізмів об'єктивного порівняння освітніх стандартів, їх співвіднесення.

Для розробників галузевих стандартів доцільно створити та офіційно затвердити технологію формування переліку програм

вищої освіти, а для розробників програм вищої освіти — технології визначення результатів навчання.

Формування національної системи кваліфікацій у контексті Європейського простору вищої освіти забезпечить прозорість, відкритість і визнання термінів і періодів підготовки фахівців з вищою освітою в Україні.

Ефективне її функціонування створюватиме передумови для переходу від одного до іншого кваліфікаційного рівня або придбання суміжних кваліфікацій, що, в свою чергу, буде мотивувати громадян України до професійного удосконалення та продуктивної зайнятості.

Перспектива подальших наукових досліджень полягає у подальшому вивченні зарубіжного досвіду в галузі стандартизації вищої освіти, створенні та перевірці механізмів об'єктивного порівняння і співвіднесення освітніх стандартів різних країн.

Література

1. *Андрущенко В.* Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть / Віктор Андрущенко // Вища освіта України. — 2001. — № 1. — С. 14.

2. Вища освіта. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації: у 2 кн. / [укладачі Микола Іванович Панов та ін.; за ред. проф. М.І. Панова]. — Х.: Право, 2006. — 688 с.

3. Глобализация образования: компетенции и системы кредитов / под общ. ред. Юрия Борисовича Рубина. — М.: ООО «Маркет ДС Корпорейшн», 2005. — 490 с. — (Академическая серия).

4. *Грейсон Д.К.* Американский менеджмент на пороге XXI века / Д.К. Грейсон, К. О'Делл; пер. с англ. — М.: Экономика, 1991. — 319 с.

5. Освіта в Україні. Нормативна база. — К.: КНТ, АТІКА, 2004. — 492 с.

6. *Татур Ю.Г.* Образовательная система России: высшая школа / Юрий Геннадиевич Татур. — М.: ИЦПКПС, МГТУ, 1999. — 340 с.

7. Стандартизація вищої освіти як засіб удосконалення професійної підготовки фахівців Ельбрехт О.М. ПВНЗ Краматорський економіко-гуманітарний інститут» 2011 р.

8. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів за компетентісним підходом. — Луганськ : ДУ НДІ СТВ, 2012 — 56 с.

9. *Мельник С.В.* Зарубіжний та вітчизняний досвід розробки національних систем та рамок кваліфікацій : в схемах та таблицях. — Луганськ : ДУНДІ СТВ, 2011. — 47 с.

10. Fry, Heather. A handbook for teaching and learning in higher education : enhancing academic practice / Heather Fry, Steve Ketteridge, Stephanie Marshall. — London : Kogan Page, 1999. — 415 p.
11. *Spring, Joel H.* American education / Joel Spring — 6-th ed. — [s. l.], 1994. — 298 p.
12. *Wolf A.* Competence-based assessment / A. Wolf. — Philadelphia : Open University Press, 1995. — 156 p.

Reference

1. *Andruschenko B.* Major trends in higher education at the turn of the century Ukraine / Victor Andruschenko // Higher education Ukraine. — 2001. — №1. — P. 14.
2. Higher Education. Legal acts of the organization of education in universities III — IV accreditation levels: in 2 books. / [Ykladachi Nikolai Panov, etc.; eds. prof. MI Panova]. — X. : Right, 2006. — 688 p.
3. Globalization of education: competence and systems Credit / Pod Society. ed. Yuri B. Rubin. — M. : the company «Market DS Corporation», 2005. — 490 p. — (Akademycheskaya Series).
4. *Grayson DK* US-management thresholds for XXI century / DC Grayson, K. O'Dell; Per. c anhl. — N.: Economy, 1991. — Z19 with.
5. Education in Ukraine. Legislation. — K. : CST Atik, 2004. — 492 p.
6. JG TATOUR Obrazovatel'naya system Russia: Higher School / Yuri Hennadyevych TATOUR. — M. : YTSPKPS, Bauman, 1999 — Z40 with.
7. Standardization of higher education as a means of improving professional training Elbreht AM PVNZ Kramatorsky Economics and Humanities Institute — 2011.
8. Guidelines on developing professional standards for competence approach. — Lugansk: RC ETS Research Institute, 2012 — 56 p.
9. *S. Miller* Foreign and domestic experience in the development of national systems and qualifications frameworks: in schemes and tables. — Lugansk: Dunda ETS, 2011. — 47 p.
10. Fry, Heather. A handbook for teaching and learning in higher education: enhancing academic practice / Heather Fry, Steve Ketteridge, Stephanie Marshall. — London: Kogan Page, 1999. — 415 p.
11. Spring, Joel H. American education / Joel Spring — 6th ed. — [S. l.], 1994. — 298 p.
12. *Wolf A.* Competence-based assessment / A. Wolf. — Philadelphia: Open University Press, 1995. — 156 p.